

कोंबडीचे वाया गेलेले मांस, भाताचा कोंडा आणि शेंगदाण्याची ढेप यांचे मिश्रण १:१:१ याप्रमाणात ख्राऊ घालावे. सहा महिन्यांच्या मत्स्य संवर्धन कालावधीत मागूरमाशांना खालील दिलेल्या तक्त्या प्रमाणे ख्राद्य दिले जाते.

(मागूर मत्स्य व्यवस्थापन तळ्याचा आकार १.० हेक्टर)

(साठवणूक क्षमता ५०००० बोटूकली)

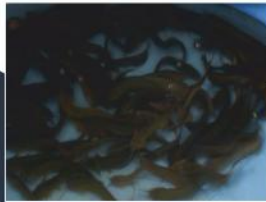
कालावधी	कि.ग्रॅ प्रति दिवस	ख्राद्य प्रमाण (माशांची भुकटी : भाताचा कोंडा)
१ ला महिना	१०.२	१:३
२ रा महिना	२४.०	१:१
३ रा महिना	४०.०	३:१
४ था महिना	८०.०	३:१
५ वा महिना	६०.०	२:३
६ वा महिना	४०.०	१:३

माशांना ख्राद्य देण्याची पध्दत म्हणजे ख्राद्याचे गोळे बनवून हाताने फेकणे किंवा ख्राद्य असलेले ट्रे हे खोलगट पाण्यात सोडणे. या व्यतिरीक्त एक काळजी घेणे महत्वाचे आहे ती म्हणजे हाताने फेकण्याच्या पध्दती मध्ये सर्व माश्यांना आवश्यक पुरक ख्राद्य योग्य प्रमाणामध्ये मिळते किंवा नाही हे पाहणे.

५) संगोपन कालावधी आणि उत्पादन:-

माशांना कृत्रिम ख्राद्य दिल्याने त्यांची वाढ चांगल्या प्रकारे होत असते. ख्राद्याचे प्रमाण व माशांचे सरासरी वजन यांचे गुणोत्तर २:१ या प्रमाणात असते. सहा महिन्यांच्या कालावधीत मागूर माशाचे वजन सरासरी १२० ग्रॅम एवढे भरते.

अर्ध सघन संवर्धन पध्दती मध्ये ६ महिन्यांच्या संवर्धन कालावधी मध्ये मागूर माशाचे उत्पादन ५ टन प्रति हेक्टर या स्वरूपात मिळते. सघन संवर्धन पध्दती मध्ये ५ महिन्यांच्या संवर्धन कालावधीमध्ये या माश्याचे उत्पादन ७.८ टन प्रति हेक्टर या प्रमाणात मिळते.

- संकलन -

डॉ. प्र. आ. तेलवेकर
सहाय्यक प्राध्यापक
मत्स्य विस्तार, अर्ध आणि सांख्यिकी विभाग,
M. - 8308137900

श्री. शा. तु. शेळके
सहाय्यक प्राध्यापक
मत्स्य संवर्धन विभाग,

मत्स्य विज्ञान, महाविद्यालय, नागपूर.

देशी मागूर

माश्यांचे संवर्धन

- प्रकाशक -

विस्तार शिक्षण संचालनालय
महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ,
फुटाळा तलाव मार्ग, नागपूर - ४४०००९
टोल फ्री क्रमांक - १८००-२३३-३२६८, www.mafsu.in

वायु श्वसनशील मागूर मासे आपल्या चवीसाठी, उत्तम बाजार भावासाठी व तलावातून अधिक उत्पादनासाठी प्रसिध्द आहे. मागूर मासे त्यांच्या हवेतून श्वास घेण्याच्या क्षमतेमुळे जिवंत अवस्थेत बाजारा मध्ये नेता येतात. ह्या माश्यांमध्ये खनिजतत्त्वे, लोह व प्रथिने यांचे प्रमाण अधिक असते आणि मेदाचे प्रमाण फार कमी असते. ह्या माशांना त्यांच्या औषधी गुणधर्मांमुळे ही ओळखले जाते. पाण्याच्या बाहेर ते ४ तास राहू शकतात किंवा कमी प्राणवायूच्या पाण्यामध्ये आणि ओलसर जमीनीत सुध्दा राहू शकतात. साधारणतः हे मासे निसर्गात मांसभक्षक म्हणून ओळखले जातात आणि संवर्धन कालावधीत आपण ह्यांना पुरक खाद्याच्या स्वरूपात खाण्यापाण्यातील निरुपयोगी मासे, ढेप व भाताचा कोंडा असे खाद्य देऊ शकतो. आपल्या देशातील मागूर माश्याची स्थानीक प्रजाती क्लॅरिअस बॅट्राकस मत्स्य संवर्धनासाठी खूप उपयोगी ठरते व संवर्धना करीता फक्त या प्रजातीचीच निवड करावी.

संगोपनाच्या पध्दती :-

१) तलावाचे व्यवस्थापन:-

हे मासे साधारणतः उथळ पाण्यात (२ - ३ फूट खोल) राहतात कारण पृष्ठभागावर श्वासोच्छ्वास करण्यासाठी त्यांना कमीत कमी उर्जा खर्च करावी लागते. संवर्धनासाठी आवश्यक बाबी म्हणजे या माश्याची बोदूकली आणि पुरक खाद्य. संवर्धन कालावधीत तलावातील पाणी अंशतः बदलणे ही एक महत्त्वाची गरज आहे. यामुळे जास्त प्रमाणात माशांची साठवणूक करणे किंवा वर्षातून दोन पिके घेणे शक्य होते. उत्तम मत्स्य संवर्धनासाठी तलावाचा आकार साधारणतः ०.१-१.० हेक्टर इतका असावा. बार माहीतलावाचे शास्त्रीय व्यवस्थापन करणे महत्त्वाचे आहे. यामध्ये मत्स्य बीज साठवणूकीपूर्वी तलावातील इतर घातक मासे मारण्यासाठी महुआ ऑईल केक (प्रमाण २५० किलो प्रति हेक्टर) चा वापर करावा. चुना (प्रमाण ६०० किलोप्रति हेक्टर) या प्रमाणात तलावात पसरवा जेणेकरून तळ्यातला विषारीपणा कमी होईल. चुन्याच्या मात्रे मुळे तलावातील परजीवीज माश्याला ग्रासतात ते सुध्दा नश्ट होतात.

साधारणतः तलावातील पाण्याचे तापमान ३० अंश से.ग्रे. असावे जेणे करून मागूर माशाची वाढ जास्त चांगली होते. हे मासे जेव्हा पाण्याचे तापमान

३५ अंश से.ग्रे. पेक्षा जास्त असते तेव्हा खूप तणावात येतात आणि जेव्हा ३८ अंश से.ग्रे. असेल तेव्हा त्यांचा मृत्यू देखील होवू शकतो.

हवेत श्वास घेणारे हे मासे कमीत कमी प्राण वायू असणाऱ्या पाण्यात सुध्दा जगू शकतात. पण जेव्हा पाण्यात कमी प्राण वायू असतो तेव्हा त्यांचे पृष्ठभागावर सतत येणे सुरु असते ज्यामुळे त्यांचे वजन घटते. त्याकरीता तलावातील पाण्यामध्ये प्राणवायूचे प्रमाण ५ ते ६ मीली ग्रॅम/ लीटर असावे. तेव्हा त्यांची जास्त वाढ होते आणि उत्पादन सुध्दा जास्त मिळते.

२) संगोपन व्यवस्थापन:-

संगोपन तळे साधारणतः १० ते १५ चौरस मीटर आकाराचे असावे ज्यामध्ये पाण्याची खोली ५० से.मी. इतकी ठेवावी. या तळ्यांमध्ये २ ते ३ लाख मत्स्य बीज प्रति हेक्टर इतक्या प्रमाणात साठवणूक करतात. मासे साठवणूकीच्या आधी नैसर्गिक खतांचा वापर तलावामध्ये करावा. यामध्ये ५०० किलो प्रति हेक्टर पूण खत वापरावे. काही वेळा साबण आणि तेलाच्या मिश्रणाचा वापर करून पाणकीटक किंवा किडे मारावेत. नैसर्गिक स्त्रोतातून मिळालेल्या अर्धबोदूकली आणि बोदूकली यांचे संगोपन व्यवस्थापन करणे गरजेचे नाही.

३) मत्स्य साठवणूक तलावातील व्यवस्थापन:-

साठवणूक तलावामध्ये फक्त एकाच प्रजातीचे म्हणजे मागूरमाशाच्या संवर्धनासाठी साधारणतः ४०००० ते ६०००० बोदूकली प्रति हेक्टर साठवल्या जातात. प्रत्येक बोदूकलीचे वजन ६ ते १० ग्रॅम असावे. माशांच्या उत्तम वाढीकरीता व भरघोस उत्पादनासाठी नियमित पुरक खाद्य देणे आणि नियमित रोग निवारण करणे हे गरजेचे आहे.

मासे साठवणूक करण्याआधी मत्स्य बोदूकल्यांना २०० पी.पी.एम. फॉर्मलीन या रसायनामध्ये ४० सेकंदासाठी बुडवावे. माशांना हाताळतांना किंवा ते जखमी असतील तर त्यांना ०.३ टक्के अॅक्रोफ्लेहीन द्रावणामध्ये ५ मिनीटां करीता ठेवावे.

४) खाद्य आणि खाद्य व्यवस्थापन:-

मागूर माशांच्या दैनंदिन आहारात प्राणीजन्य खाद्याची आवश्यकता असते. या करीता सुकलेल्या माशांची भुकटी किंवा